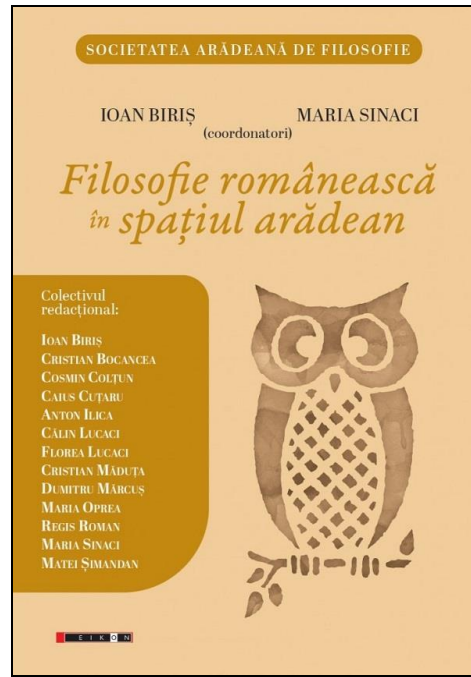

OPINII DESPRE CĂRȚI

ÎN OBIECTIV: Ioan Biriș, Maria Sinaci (coordonatori), *Filosofie românească în spațiul arădean*, București, Editura Eikon, 2023, 420 p.

O CARTE MODEL ȘI ÎNDEMN

VASILE MUSCĂ

În peisajul destul de arid al publicațiilor filosofice ale editurilor noastre (editurile de vârf, în primul rând Humanitas, înființată special pentru a funcționa drept un fel de Vrin românesc și Polirom, la începuturile lor cu apariții excelente în acest sens, par a fi abdicat tot mai mult de la această sarcină), apare la editura bucureșteană Eikon (condusă de Valentin Ajder) un volum care surprinde prin conținutul său absolut inedit, cel puțin la noi, sub titlul *Filosofie românească în spațiul arădean* în coordonarea profesorilor universitari Ioan Biriș și Maria Sinaci.

Volumul se prezintă ca o suită de portrete intelectuale, de diferite dimensiuni, variind în funcție de valoarea și importanța contribuției celor considerați ca reprezentând filosofia. Cu mult simț al realităților, autorii au ocolit termenul, ce ar fi putut provoca reacții de respingere ca exagerare al unui sentiment exacerb de

patriotism local, preferându-l pe cel potrivit sau justificat de „filosofie românească în spațiul arădean”. Legătura cu Aradul a celor cuprinși în volum prezintă diferite grade de consistență și el a fost precizat, de la început cu claritate de către autori și apoi respectat cu rigoare. Este vorba, cum au declarat aceștia, de următoarele categorii de autori: cei care „a) prin nașterea lor, aparțin spațiului arădean; b) autori de lucrări filosofice care, deși nu s-au născut pe meleaguri arădene, au studiat sau activat o perioadă mai lungă sau mai scurtă de timp la Arad sau în județul Arad; c) autori care au tipărit lucrări în unele din publicațiile arădene (fără să se fi născut în acest spațiu sau să fi activat aici)” (Coperta III).

Așa se explică prezența în volum, neașteptată, desigur, pentru mulți, a lui Lucian Blaga. Debutul său, atât în plan filosofic cât și literar, se leagă de Arad. Cel filosofic în „Românul”, din 25 Martie 1910, revistă arădeană, cu eseu *Reflecții asupra intuiției lui Bergson*, iar în plan literar propriu zis în „Tribuna” (pe atunci cu sediul la Arad) din 26 Martie 1910 cu poemul *Pe țarm*. Desigur, după această dată, Lucian Blaga a urmat treptele unei strălucite ascensiuni, care a făcut din el cel mai mare filosof Român, unul de talie Europeană, și unul din cei mai mari poeți români. Profesorul Ioan Biriș, autor a mai multe lucrări despre Lucian Blaga, îl prezintă cu multă competență profesională în integralitatea activității sale filosofice cu un substanțial adaos bibliografic și de referințe critice.

Din galeria de portrete intelectuale prezentate în cadrul volumului sunt de reținut prin importanța și valoarea personalității lor, în primul rând numele profesorilor Călina Mare și Andrei Roth, a căror formație liceală este strâns legată de mediul cultural-educativ al școlilor arădene, imediat de după Al Doilea Război Mondial. Călina Mare a terminat în Arad la liceul „Ghiba Birta”, iar Andrei Roth la „Moise Nicoară” în 1945. Au ajuns apoi profesori la catedra de filosofie a Universității clujene. Sub îndrumarea lor s-au format generații de profesori de filosofie răspândiți în școlile și Universitățile țării, unii dintre ei prezenți în paginile prezentei cărți. Au predat filosofia marxistă, devenită după reforma învățământului din 1948 concepția oficială a statului român socialist, Călina Mare materialism dialectic, iar Andrei Roth materialism istoric.

Dificultățile în fața activității lor erau deosebite, filosofia marxistă devenită obiect de studiu trebuia aranjată după cerințe școlare, să devină, adică, o scolastică. A ajuns la fel de sterilă ca orice scolastică, din cele apărute în istoria filosofiei, redusă doar la spațiul școlii, care a întors spatele realității. Fără îndoială, Călinei Mare i-a revenit sarcina cea mai dificilă, de care s-a achitat cu succes. Marxismului i s-a reproșat de către adversarii săi că în lipsa unei ontologii proprii trebuie să renunțe la ambiția de a fi o filosofie propriu-zisă. Această obiecție trebuia respinsă prin elaborarea unei ontologii a materialismului dialectic, cele câteva indicații sumare aflate în „Dialectica naturii” și a Anti-Dühring ale lui Engels erau cu totul insuficiente. Călina Mare preda timp de două semestre ontologia marxismului pe care se străduia s-o elaboreze ca un sistem categorial specific, începând cu materia, mișcarea, spațiul și timpul și până la încurcatele probleme ale determinismului.

Avea să se confrunte cu curentele rivale ale filosofiei „burgheze” contemporane, dar și să-și însușească cele mai recente cuceriri ale științei contemporane de pe pozițiile căreia trebuia să poarte dialogul cu adversarii marxismului. Își preda dificila sa materie în fața studenților începători din anul I filosofie care primeau un duș rece, chiar din debutul studiilor lor. Cu toate acestea, profesoara Călina Mare era privită și considerată ca o adevărată Doamnă a filosofiei românești. Distinsă, inteligentă și frumoasă, elegantă, deschisă către auditorii ei, era iubită și apreciată de studenții care au învățat de la ea rigoare și gândire.

Celălalt dintre cei mai distinși profesori ai facultății de filosofie din acei ani era Andrei Roth. Preda materialismul istoric, sociologia concepției marxiste. Era o minte foarte bine organizată, o gândire condusă de o impecabilă logică, care în orice ocazie găsea expresia cea mai potrivită, simplă și clară fără să ocolească problemele dificile, mai profunde. Cursurile și seminarele sale erau un model, o introducere într-un mod de gândire în care argumentul era punctul tare. Îmi amintesc și acum, după trecerea atâtor ani de prelegerea inaugurală la cursul de materialism istoric. Tot ceea ce la alții era de suprafață era la el simplu și clar, fără să mascheze ceea ce era profund. Am înțeles dintr-o dată esența, principalele propoziții ale concepției materialiste a istoriei așa cum era aceasta prezentă la clasicii marxismului. Sobru și distins, cu un umor specific, profesorul era posesorul unei întinse culturi care se întindea peste mai multe domenii. În primul rând literatură. A scris o carte apreciată despre Shakespeare, din punct de vedere sociologic, o introducere utilă în opera marelui dramaturg. Era un pasionat al muzicii; îl întâlneam adesea împreună cu soția sa, la concertele săptămânale ale filarmonicii și purtam ocazional discuții interesante despre autori și interpreți. Prestația sa didactică era o invitație la muncă serioasă și continuă ca bază a oricărui progres profesional. Condiția era gândirea clară bazată pe lectura directă a textelor clasice pe care le-am descoperit prin el și le-am reținut sensul. Ne-a surprins la examenul din anul III la materialism istoric. În locul examenului oral cu bilețele ne-a dat unul scris, pe o temă care nu presupunea reproducerea cursului, ci înțelegerea temei; efectul războiului asupra societății. Tratarea temei implica, așa cum spunea Kant despre iluminism, îndrăzneala de a gândi cu propriul cap, spre dezamăgirea „tocilarilor”. Am luat singurul 10. După 1989, profesorul a revenit la catedră; preda în cele trei limbi folosite în învățământul universitar clujean: română, maghiară, germană.

Prelegerea aceasta inaugurală s-a asociat în memoria mea cu prelegerea finală ținută cu mult meșteșug didactic, la o înălțime intelectuală mai greu de atins, de inegalabilul profesor Ion Aluș. Am participat la această prelegere finală în calitate mea de seminarist la cursul de filosofia istoriei ținut la anul IV de profesor. Tema a fost și ea una deosebită: „Temeiurile filosofice ale opțiunii mele pentru socialism”. De fapt, prelegerea a fost concepută ca rezultat al unei inspirații de moment, o improvizație ad-hoc, în replică la socialismul prusac propovăduit de O. Spengler. Am rămas extaziat. Am înțeles din prelegerile, ținute la date atât de

diferite ale celor doi profesori, A. Roth și I. Aluaș, ce înseamnă gândirea adevărată proprie, clară și logică, în predarea filosofiei. Nu pot să afirm că asemenea excepții au produs între studenții de atunci, între care se numără și prof. Ioan Biriș, generații de rebeli neconformiști. Dar, fără îndoială, în multe conștiințe au fost sădiți germenii unei gândiri autentice, a cărei dorință de libertate nu a putut fi încătușată multă vreme. La nu mult timp după aceasta a venit și confirmarea.

Eficiența actului didactic al unor profesori de acest calibru era mult redusă de condițiile impuse de dictatura ideologică a marxismului. Cei de școală hegeliană socoteau că principala condiție a practicării filosofiei era libertatea gândirii. Tocmai de aceasta erau privați atât profesorii, cât și studenții lor. În cunoscutele sa critici la adresa profesorilor universitari de filosofie, Schopenhauer detesta transformarea acestora în simpli funcționari plătiți de către stat. Aceștia trebuie să gândească după cum pretinde cel care îi plătește, statul. Cu aceasta, ei își pierdeau libertatea de mișcare a gândirii lor. Nu era admis nici măcar un accent de originalitate, nici din partea profesorilor și nici a studenților, decât cu asumarea unor riscuri inevitabile, care costau. Datorită unor profesori precum Călina Mare și Andrei Roth (dar și a altora încă pe care nu pot să-i mai amintesc, Ion Aluaș, Ion Irime, Achim Mihu) în Universitatea clujeană s-au putut întredeschide ferestre prin care putea să intre timid un aer proaspăt de adevărată gândire.

Munca harnică și răbdătoare a unui întreg colectiv de colaboratori a strâns un material uriaș de informații care, până la urmă, reușește să-i lămurească și pe cei sceptici și îndoielnici cu privire atât la importanța de centru politic al Aradului nu doar în cadrul luptei de emancipare națională a românilor din Transilvania și Banat, dar confirmă și prestigiul pe care l-a dobândit cu timpul, de adevărată „capitală culturală” și desigur și de „capitală filosofică”. O confirmă galeria celor 53 de portrete intelectuale cuprinse în volum. Ea începe odată cu *Preparandia arădeană* înființată la 3 noiembrie 1812 de împăratul Francisc I ca școală de învățători pentru nevoile învățământului românesc din imperiu. Este vorba de Iosif Iorgovici (1792–1820), Dimitrie Țichindeal (1775–1818), Constantin Giaconovici Loga, Ioan Mihuț și șirul urcă până la cei care au activat până în preajma sau imediat după Primul Război Mondial, la sfârșitul căruia s-a constituit România Mare, când limba națională a devenit oficială în statul roman. Este vorba de personalități ca Vasile Goldiș, Alexandru Mocioni (1841–1909), Pipoș Petru (1859–1913). Pe măsură ce înaintăm în timp crește și numărul celor prezentați în volum, cu absolvenții ai Universităților românești interbelice, în special cea din Cluj și apoi cu cei care au absolvit Universitatea după reforma învățământului din 1948 și în sfârșit cei care și-au făcut studiile după 1989.

Pe măsură ce înaintăm cu lectura cărții, mi se forma un sentiment ce devenea tot mai consistent de mare familie profesională. În tripla mea calitate de fost student (mă refer aici la profesorii mei Călina Mare și Andrei Roth), de coleg și apoi de profesor care și-a avut studenții săi, mi-am dat seama că am cunoscut în experiența mea de viață direct pe cei mai mulți din cei prezentați în paginile acestei

cărți. În fond, formăm împreună cu toții largul front al celor care au ilustrat și o fac în continuare, al „filosofiei românești” în integralitatea sa.

Cred că publicul românesc, amator de lectură filosofică, mult sau puțin pregătit sau doar simplu amator, stă în așteptarea unui dicționar enciclopedic, complet, al filosofiei românești după modelul dicționarelor și enciclopediilor literare. Desigur, o sarcină dificilă când, după unii, destul de mulți, filosofia românească este ceva care nici nu există. Nu există după ce a dat un Lucian Blaga și D. D. Roșca, mai apoi M. Eliade, E. Cioran, C. Noica, iar C. Rădulescu Motru în adausurile sale considera că România are patru gânditori care ar putea face față cu cinste oricărei Universități europene: M. Eliade, T. Vianu, M. Florian, N. Bagdasar. Motivarea pentru o asemenea întreprindere, deci, există. Pentru seriozitatea și temeinicia sa profesională, o asemenea inițiativă ar fi mult favorizată de existența a cât mai multe cercetări al căror imbold și model să fie volumul coordonat de profesorii Ioan Biriș și Maria Sinaci, pe care m-am străduit să-l elogiez în rândurile de față.